

аналізу й синтезу; розвиток комунікативних та здоров'язбережувальних компетентностей. Ранню дорослість можна вважати сенситивним періодом для розвитку ключових компетентностей особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания / Б.Г. Ананьев. – 2-е изд. доп. и перераб. – СПб. : Питер, 2001. – 272 с.
2. Гузенко С.М. Життєві кризи в концепціях Л.С. Виготського та Е.Г. Ериксона / С.М. Гузенко // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Серія: Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2007. – № 2 (20). – Ч. 1. – С. 64–68.
3. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія : [навч. посіб.] / Т.В. Дуткевич. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 424 с.
4. Моргун В.Ф. Превентивно-профілактичний психологічний супровід професійної орієнтації на основі багатовимірної теорії особистості / В.Ф. Моргун // Психологічні перспективи. – 2010. – Вип. 16. – С. 205–216.

5. Психология человека от рождения до смерти / под. общей ред. А.А. Реана. – СПб. : ПРАЙМ-ЕВРОЗ-НАК, 2002. – 656 с.
6. Слободчиков В.И. Категория возраста в психологии и педагогике развития / В.И. Слободчиков // Вопросы психологии. – 1991. – № 2. – С. 37–50.
7. Слободчиков В.И. Теория і діагностика розвитку в контексті психологічної антропології / В.И. Слободчиков // Психологія і особистість. – 2014. – № 2(6). – С. 5–45.
8. Солдатова Е.Л. Динамика его-идентичности и представлений о будущем в нормативных кризисах взрослости / Е.Л. Солдатова // Психологическая наука и образование. – 2006. – № 2. – С. 16–30.
9. Солдатова Е.Л. Нормативные кризисы развития личности взрослого человека : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : спец. 19.00.01 «Общая психология, психология личности, история» / Е.Л. Солдатова. – Екатеринбург, 2007. – 43 с.
10. Эриксон Э.Х. Восемь возрастов человека / Э.Х. Эриксон / Детство и общество. – Изд. 2-е, переработанное и дополненное, пер. А.А. Алексеева. – СПб. : Речь, 2002. – С. 235–259.
11. Bromley D.V. The Psychology of Human Ageing. Penguin Books / D.V. Bromley. – England, 1966.
12. The Course of Human Life : A Study of Goals in the Humanistic Perspective / ed. by C. Buhler, F. Massarik. – N. Y., 1968.

УДК 159.954-057.67:2:37.018.1

ОСОБЛИВОСТІ РЕЛІГІЙНИХ УЯВЛЕНЬ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ ЇХ ФОРМУВАННЯ У ВЗАЄМИНАХ ІЗ БАТЬКАМИ

Проць О.І., к. психол. н.,
доцент кафедри психології

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті аналізуються особливості релігійних уявлень молоді. Доводиться, що ставлення до батьків може переноситись на розуміння релігійних постатей.

Ключові слова: релігійність, релігійні уявлення, взаємини з батьками, прийняття батьком, неприйняття батьком.

В статье анализируются особенности религиозных представлений молодежи. Доказывается, что отношение к родителям может переноситься на понимание религиозных фигур.

Ключевые слова: религиозность, религиозные представления, взаимоотношения с родителями, принятие отцом, неприятие отцом.

Prots O.I. FEATURES RELIGIOUS BELIEFS MODERN YOUTH IN THE CONTEXT OF FORMATION IN RELATIONSHIP WITH PARENTS

This article analyzes the features of the religious views of young people. We have that attitude to his parents may be transferred to an understanding of religious figures.

Key words: religion, religious beliefs, relationships with parents, adopting parents, not adopting parent.

Постановка проблеми. Релігійні уявлення здебільшого вважають одним з елементів структури релігійної свідомості людини. Релігійні уявлення характеризуються розмитістю, хаотичністю (Б.А. Лобовик, Д.М. Угринович, Дж. Леуба). У свідомості віруючих релігійні уявлення існують у вигляді окремих образів, ставлень, картинок, оповідань.

Релігійні уявлення – це розуміння тих норм, вимог, що ставить релігія перед людиною, яка до неї належить; уявлення, які має людина про релігійні канони, образ релігійних діячів. Тобто це певні релігійні знання, які «зафарбовуються» суб'єктивізмом віруючого, накладанням його життєвого досвіду, особливостей уяви, емоцій, установок, цінностей, прагнень [1].

Аналіз теоретичних досліджень. Релігійність сучасної людини загалом і релігійні уявлення зокрема у психології вивчені мало. Проте актуальність такого роду досліджень очевидна, оскільки релігійність людини є одним з аспектів її ціннісно-орієнтаційної сфери, що визначає вектор діяльності й поведінки та зумовлює гармонійне існування в суспільстві.

Отже, **метою дослідження** є визначити особливості релігійних уявлень сучасної молоді та значення батьківських впливів у їх формуванні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Релігійні уявлення мають кілька шляхів формування. Окрім розповідей та повчань батьків, дитина, конструюючи в своїй уяві образ Бога, переносить на нього риси когось з осіб із реального соціального оточення: батька [7], матері [11], родичів [10]. Багато науковців переконані, що релігійність формується в батьківській сім'ї у процесі ідентифікації дитини з батьками (використання окремих особистісних елементів батьків для утворення власної моделі релігійності та релігійних уявлень) [13, с. 30–31].

Так, З. Фрейд переконаний, що образ Бога є образом рідного батька, який піддався невротизації. Образ Бога, який творить для себе кожна людина, забезпечує їй таке відчуття спокою, захищеності, турботи про неї, яке вона відчувала в дитинстві від люблячого батька [6, с. 106–120]. А.-М. Різутто стверджує, що у формуванні образу Бога варто завдячувати не лише батькові та його оцінці дитиною, а й іншим особам із соціального середовища: матері, бабусі, дідусеві, родичам, вчителям, опікунам [14, с. 101–104]. А. Вергот наголошує, що у формуванні образу Бога дитина проектує на Нього риси одного з батьків своєї статі (якщо це дівчинка, то на її уявлення про Бога впливають взаємини з мамою, якщо хлопчик, то важливими є стосунки з батьком) [16, с. 28].

М. Нельсон та Е. Джонс вважали материнський вплив у формуванні релігійних уявлень значно сильнішим, ніж вплив батька. Оскільки матір, зазвичай, більше часу проводить з дитиною, задовольняючи її як побутові, так і психологічні потреби, то її вплив на виховання дитини та формування різних граней її особистості є найсуттєвішим [13].

Б. Спілка та П. Бенсон звернули увагу на значення Я-образу у формуванні образу Бога. Якщо людина позитивно думає про себе – уявлятиме Бога милосердним, добрим помічником; якщо ставлення до себе негативне – Бог розуміється як такий, хто карає, обмежує свободу людини, надто да-

лекий від людини [9; 15].

Для з'ясування особливостей релігійних уявлень молоді було проведено емпіричне дослідження. Зважаючи, що дослідження проводилося серед осіб, які сповідують християнство, не можемо оминати увагою інших, не менш важливих постатей саме християнської релігії, – Ісуса Христа, Богоматір (Діву Марію, Богородицю). Як твердять теологи [4, с. 92–94], до прийнятої офіційною церковною доктриною Святої Трійці належать Бог-Отець, Бог-Син, Бог – Святий Дух; до Пресвятої Родини богослови відносять Діву Марію, Святого Йосифа, Ісуса Христа (Сина) та Бога-Отця. Такий розподіл є актуальним для української виховної традиції, де особливої поваги та пошани вимагалось від дитини у ставленні до батьків; культивувалася повага до сім'ї, родини, роду. Імовірно, на уявлення про ці релігійні постаті відбуватиметься проекція особистісних рис осіб, які належать до найближчого соціального середовища зростаючої особистості.

Організація дослідження. У проведеному дослідженні було опитано 305 осіб, з них 157 дівчат і 148 хлопців. Досліджувані – особи юнацького віку від 16 до 19 років. Усі досліджувані є студентами вищих навчальних закладів та вважають себе християнами. Приналежність до конфесії до уваги не бралася.

Для збору емпіричних даних використано такі методики.

I група: методики, спрямовані на вивчення містико-релігійних уявлень молоді: 1) методика визначення релігійних уявлень Н. Вааденбурга; 2) методика Є. Шимолона («Шкала страху та захоплення»); 3) методика визначення особливостей релігійної віри Д. Хутсебаута; 4) методика визначення вірувань в аномальне Д. Тобайка.

II група: методики, метою яких є діагностика ставлення у сфері «батьки – діти»: 1) методика визначення дитячо-батьківських взаємин А. Рое та М. Сігельмана; 2) методика ДБВ (дитячо-батьківські відносини в підлітково-юнацькому віці); 3) методика «Незавершені речення» Д. Сакса та Е. Леві; 4) методика визначення міжособистісних стосунків Т. Лірі.

Отримані результати та їх інтерпретація. Для опрацювання отриманих результатів було використано кластерний аналіз із застосуванням методу К-середніх значень. Для здійснення процедури кластеризації було обрано шкалу «Прийняття батьком» методики ДБВ. Шляхом кластерного аналізу виокремлено дві групи досліджуваних, які умовно назовемо «прийняті батьком» та «не прийняті батьком». Для опрацювання

даних за кожною з виокремлених груп було використано метод факторного аналізу.

За даними факторного аналізу у групі **«прийнятих батьком»** виділилося шість основних факторів, які описують 40,08% дисперсії (при $p = 0,05$).

Матриця результатів факторного аналізу уклалась таким чином, що в спільний фактор здебільшого об'єдналися або шкали, що відповідають за ставлення до релігії, або шкали, які демонструють уявлення про батьківське ставлення, що не є інформативним для цього дослідження. Тому скористаємося ротацією отриманих факторів.

Зі взаємодії фактору 1 та фактору 2 виявлено, що згрупувалися такі показники: «Бог Отець як порадник», «Бог Отець як справедливність», «Справедливість Діва Марія», «Справедливість Ісус Христос», «Порадник Бог Отець», «Порадник Діва Марія», «Порадник Ісус Христос», «Психотерапевт Ісус Христос», «Ісус Христос як інструмент досягнення мети»; протилежною до зазначених показників є «Надмірна критика релігії». Тобто якщо хлопці й дівчата юнацького віку критикують релігію, то, очевидно, й не звертатимуться до неї та її основних постатей у критичних моментах власного життя.

Дещо віддалено від шкал, які демонструють позитивну оцінку взаємин з батьками, розмістилися показники «Опіка батьком» та «Опіка матір'ю». Вони тісніше пов'язані з групою шкал, які демонструють позитивне ставлення та високу довіру до релігійних постатей. Це засвідчує, що ставлення до матері та батька як до осіб, які здійснюють опіку щодо хлопців/дівчат юнацького віку, впливає як на формування хороших взаємин із батьками, так і на утворення довірливого ставлення до релігійних постатей. Відчуття власного «Синівства» перед Богом та «Захоплення» ним пов'язане як з позитивним ставленням до релігійних постатей, так і з позитивним ставленням до своїх батьків.

Розуміння Діви Марії та Ісуса Христа як «суддів» перебуває посередині (на графіку факторів, підданих ротації) між позитивними оцінками Бога-Отця, Діви Марії, Ісуса Христа та шкалами, що відображають конфлікти й несприятливі відносини між батьками у сім'ї. Тобто за умови релігійної віри й відсутності критичного ставлення до релігії (про відсутність критичності до релігії судимо на основі того, що показник «Суддя Діва Марія» та «Суддя Ісус Христос» перебувають на протилежному полюсі відносно показника «Надмірна критика релігії»), але за наявності конфліктних відносин з батьками та ворожого ставлення між батьками Діва Марія та Ісус Христос розумітимуться

радше як такі, основними повноваженнями яких є суддівство за гріхи. Отже, простежується проекція не лише рис батька чи матері на Богородицю та Ісуса, а й проекція відносин в сім'ї й відносин між батьками на образи християнських постатей. Це ж стосується розуміння Бога-Отця як судді.

Ротація 1-го та 2-го факторів демонструє й таку закономірність: віра в парапсихологію зумовлюється взаємодією шкал, які демонструють негативні взаємини в сім'ї, зі шкалою, яка відображає надмірно критичне ставлення до релігії. Звідси робимо висновок, що несприятливі взаємини в батьківській сім'ї та розцінювання відносин батьків між собою як ворожих спричиняє незадоволеність власною сім'єю, а це знижує функцію психологічної підтримки, яку сім'я повинна реалізовувати. Не віднайшовши необхідної психоемоційної «розрядки» в середовищі сім'ї, юнак/юнка намагаються віднайти її деінде. Молоді люди нерідко шукають підтримку в містиці, причому такій, що суперечить християнській релігії. Так, звернення до парапсихології стає «втечею» від батьків та від Бога, на якого їхні риси (батьків) й спроектовані.

Розглядаючи взаємодію факторів 3 та 4, виділених у групі досліджуваних, «прийнятих батьком», можемо стверджувати, що взаємопов'язаними є між собою шкали, що відображають негативно забарвлені аспекти ставлення до батьків на одному полюсі, та протилежні до них шкали, які характеризують ставлення до батьків, що передбачають надання синові/доньці самостійності. На одному полюсі лежить віра осіб юнацького віку, які вважають себе «прийнятими батьком», у містичні явища (і можливість звернення до містики та її практикування): «Віра в екстраординарні форми життя», «Віра в парапсихологію», «Віра в спіритуалізм», «Віра в чаклунство й магію», «астрологію», «забобони». На цьому ж полюсі цього фактору перебувають шкали, які характеризують позитивне ставлення до Бога-Отця: «Бог-Отець як любов», «Бог-Отець як порадник», «Бог-Отець як Абсолют справедливості». Здавалося б, такі вірування є взаємовиключними (згідно з релігійними канонами). Проте бачимо, що психологічне підґрунтя віри як в Бога-Отця так і в різноманітну містику, мають єдину причину. Такою причиною, вважаємо, може бути бажання пізнати щось невідоме, далеке, таємниче й недосяжне. А Бог та іншого роду містичні практики цілком характеризуються такою таємничістю.

Водночас Діва Марія та Ісус Христос також повинні характеризуватися певною містичністю й недосяжністю, але позитив-

не ставлення до них знаходиться на протилежному полюсі цього фактору й більше наближається до ставлення до матері (тісніше пов'язане з позитивним ставленням до власної матері). Пояснюємо це тим, що образ Христа та Діви Марії ґрунтується все ж на образі конкретних людей (у будь-якому разі так зазначено у Святому Письмі – основній книзі християнської релігії) з конкретною, хоча й не позбавленою таємничості й Божих див, біографією. Постають Бога-Отця розуміється досить аморфною, невизначеною, містичною, що більше схожа на таємничу, нерелігійну містику.

Причина тісних взаємозв'язків шкал, що відображають позитивне ставлення до Бога-Отця, позарелігійної містики й ліберальності батьків, може критися й у тому, що надмірна ліберальність батьків здатна спричинити неконтрольованість хлопців й дівчат, які через особливості свого віку намагаються віднайти власне «Я». Відсутність контролю з боку батьків дає змогу здійснювати такі пошуки вільно. З практики психологів і соціальних працівників відомо, що молодь, яка потрапляє в різного роду сумнівні релігійні організації, здебільшого мало контрольована власними батьками.

Шкала «Ставлення до матері» розмістилася на протилежному полюсі в одному факторі до шкал, які відображають віру в містичні явища, довіру до Бога-Отця та ліберальність матері й батька. Це відбувається тому, що позитивне ставлення до матері передбачає розуміння її як особи авторитетної, а за наявності реального авторитету рідної матері потреба пошуку захисту й авторитету в містиці (як релігійній, так і позарелігійній) відпадає сама собою.

Розуміння Діви Марії як психотерапевта тісно межує зі шкалою «Позитивне ставлення до матері» (на одному полюсі одного фактору). Звідси випливає, що позитивне ставлення до матері та пошук підтримки у ній проектується на Богородицю та Ісуса (вони більше, аніж Бог-Отець, сприймаються як реальні постаті) і водночас унеможливує (чи робить зайвим) пошук підтримки в Бога-Отця. Суттєвим моментом є те, що позитивне ставлення до батька перебуває на протилежному полюсі з позитивним ставленням до матері. Позитивне ставлення до батька більше пов'язане з показниками розуміння Бога-Отця як абсолюту любові, як радника, як абсолюту справедливості. Виходячи з описаної взаємодії факторів 3 та 4, стає очевидним, що в осіб юнацького віку, які вважають себе прийнятими батьком, образ Бога-Отця більше пов'язаний з образом власного батька (частіше проєктуються риси батька на Бога). Позитивне

ставлення хлопців й дівчат до матері знижує спрямованість на Бога-Отця (хоча й спричиняє частіше звертання до Ісуса Христа й Богородиці), але водночас знижує частоту звернень до позарелігійних містичних явищ.

Розглянемо взаємодію факторів 5 та 6. На одному полюсі фактору, який значиться фактором 5-м, розмістилися шкали, які демонструють ставлення осіб юнацького віку до соціального оточення, а також шкала «Ставлення до батька». На протилежному полюсі цього фактору розташувалися об'єднані між собою шкали «Суддя Діва Марія», «Суддя Ісус Христос», «Суддя Бог-Отець», а також «Відкидання батьком» хлопця/дівчини та «Підозрілість» (як особистісна характеристика, що виявляється у взаємодії з іншими). Так, хлопці й дівчата, «прийняті батьком», маючи позитивне ставлення до батька, не оцінюватимуть Бога-Отця, Ісуса та Богородицю як суддів. Шкали, які відображають ставлення до Бога-Отця, Діви Марії й Ісуса як до постатей, основною «функцією» яких є покарання, засудження та накладання покути (у вигляді хвороби, невдачі, нещастя та ін.), перебувають на одному полюсі зі шкалами «Відкидання батьком» і «Підозрілість». Не виключено, що саме підозрілість як особистісна риса хлопців/дівчат юнацького віку спонукає вважати, що батько їх відкидає, тим паче ця шкала (як і усі шкали методики ДБВ) демонструє власне суб'єктивне ставлення хлопців дівчат до батьків. Така ж підозрілість і відчуття відкинутості з боку батька проєктується і на ставлення до релігійних постатей, тому вони й розцінюватимуться юнаками й дівчатами схильними до підозрілості, як «жорсткі судді». Відповідно, навіть будучи віруючими, хлопці й дівчата не звертатимуться до них з неусвідомленою (чи усвідомленою) метою отримати допомогу, а навіть в молитві лише проситимуть прощення за скоєні вчинки.

Привертає до себе увагу шкала «Невільництво» (відображає розуміння власної позиції перед абсолютном), яка на графіку ротації факторів 5-го та 6-го знаходиться між групою шкал, що демонструють незадоволеність взаєминами з батьками, і групою шкал, які демонструють ставлення до Бога-Отця, Богородиці й Ісуса як до «суддів». Тобто переживання себе перед Богом невільником пов'язане як з нестачею позитивних стосунків із батьками, так і з розумінням трьох основних постатей християнської релігії як таких, хто для людини здебільшого є суддями її вчинків.

У результаті проведеного факторного аналізу серед хлопців/дівчат, **«не прийнятих батьком»**, виділено вісім основних

факторів, що описують 48,4% дисперсії даних (при $p = 0,05$).

У групі «не прийнятих батьком» взаємодія факторів 1-го та 2-го засвідчує, що в одну групу об'єднані шкали, які відображають позитивне ставлення до Ісуса Христа, Богородиці та Бога Отця: розуміння їх як абсолюту любові, як інструмента до досягнення мети, справедливості, порадників, психотерапевтів, а також беззастережна релігійна віра. Тобто, якщо хлопці й дівчата вірять беззастережно, то без жодних сумнівів довірятимуть свої проблеми Богу (Богу-Отцю, Діві Марії, Христу). На протилежному полюсі цього ж фактору розмістилися шкали «Надмірна критика релігії», «Віра в спіритуалізм», «Егоїстичність» (особистісна характеристика, що виражається у взаєминах з іншими) і «Конфліктність із батьком». Хлопці й дівчата, які є віруючими і вважають, що батько їх не приймає, у разі критичного ставлення до релігії, навіть вірячи в Бога, схильні звертатися до позарелігійної містики, яку традиційна релігія заперечує.

Глибоко віруючі особи не критикуватимуть релігію, і водночас їхня релігійність матиме вплив на взаємини з іншими, оскільки шкала «Беззастережна віра» перебуває на протилежному полюсі зі шкалами «Егоїстичність» і «Конфліктність з батьком». Віруючі особи, виконуючи приписи своєї релігії (заповіді), самі ж намагатимуться долати власний егоїзм, оскільки він вважається гріхом, а здійснення гріхів у глибоко віруючих осіб провокує внутрішній дискомфорт (муки совісті) [3, с. 81–82; 5; 8, с. 79–84]. Проте можливим є і зворотній взаємовплив: відсутність егоїзму як особистісної характеристики у віруючих осіб допоможе їм підкоритися сильному, нехай і доброму, Богу, а з такого внутрішнього підкорення абсолюту суттєво зростає і релігійність молодих людей.

Ротація 3-го та 4-го факторів у групі осіб, «не прийнятих батьком», демонструє, що на протилежних полюсах фактору перебувають «Емоційна дистанція з батьком» та шкали, які описують ставлення до Бога-Отця, Богородиці та Ісуса Христа як до абсолюту любові, інструменту досягнення мети, психотерапевта, судді, об'єкту захоплення. У такій факторній взаємодії ставлення до трьох постатей християнства як до суддів тісно пов'язане з їх більш позитивним розумінням. Вважаємо, що причиною цього є перенесення ставлення до батька на ставлення до Бога (Бога-Отця, Ісуса та Богородицю): якщо емоційна дистанція з батьком є особливо великою, то величезною видаватиметься й емоційна віддаль хлопців/дівчат до абсолюту.

Взаємодія 5-го та 6-го факторів демонструє, що між собою поєднані єдиним фактором шкали «Контроль, здійснюваний матір'ю» та «Віра в чаклунство й магію», які розміщені на одному полюсі. Імовірно, причина криється в тому, що за надмірного материнського контролю юнаки й дівчата намагаються віднайти сферу, де немає чітких правил й обмежень. Більш того – сферу, у якій хлопець/дівчина самі можуть здійснювати вплив над чимось чи кимось (на відміну від релігійної молитви, у якій людина висловлює своє прохання про допомогу, у магії людина не просить, а намагається підкорити собі сили природи, запанувати над ними [2, с. 312–314]). На протилежному полюсі цього ж фактору, на противагу «Вірі в чаклунство й магію», розташувалися шкали «Любов батька», «Любов матері», а також «Діва Марія як суддя», «Ісус Христос як суддя». Якщо особи юнацького віку відчують любов до себе від матері й батька, то не звертаються до чаклунства й магії. Очевидно, у магію юнаки й дівчата «втікають» за відсутності позитивного ставлення до батьків. Сутність цього, як вважає С. Кушковський, у тому, що діти заперечують ідеали батьків, оскільки самих батьків, маючи погані відносини з ними, заперечити не можуть (через власну залежність від них) [12, с. 25–27].

Аналізуючи взаємодію 7-го та 8-го факторів, бачимо, що в одному факторі поєднуються шкали «Опіка матір'ю», «Ліберальність батька», «Віра в парapsихологічні феномени», «Віра в астрологію», «Віра в спіритуалізм» та «Авторитарність» (як особистісна характеристика, що виявляється в міжособистісних контактах) й «Авторитарність батька». Шкала «Авторитарність батька» перебуває на протилежному полюсі фактору відносно усіх інших перелічених шкал. Отже, імовірно, любов та опіка батьків передбачає віру й звернення до різноманітних містичних позарелігійних вчень. Найвірогідніше, тут йдеться про гіперопіку та надмірну ліберальність батьків, які поступово переростають у всюдозволеність, а звідси – звернення до невідомої містики. Можлива причина цього в тому, що батьки розуміються такими, які зовсім не накладають обмежень і правил. Це може спроектуватися й на Бога (як було уже неодноразово зазначено, проекція рис батьків на Бога все ж існує у формуванні релігійних уявлень), тоді Бог розумітиметься як такий, чий вимоги та правила (викладені в релігії) просто існують і слабо стосуються самих юнаків/дівчат. Тобто хлопці/дівчата відчують всюдозволеність у «взаєминах» із Богом. Якщо ж немає для виконання жодних правил, то юнаки/дівчата або намагаються

віднайти їх в інших сферах, або ж прагнуть здійснювати самостійні впливи та корективи власного життя (бути володарями свого життя), а за умови впевненості в те, що певна містика все-ж існує, звертають до неї.

Висновки. Факторний аналіз підтвердив взаємозв'язки між задоволеністю хлопцями й дівчатами ставленням до них і боку своїх батьків та з позитивними уявленнями про абсолют. Водночас серед осіб юнацького віку простежується й інша тенденція: релігія може бути засобом компенсації недостатньо сприятливих в емоційному аспекті взаємин із батьками. Також у релігії, зокрема в Бозі, особи юнацького віку нерідко шукають твердого й принципового наставника, особливо якщо їхній батько уявляється ними ж як невпевнений, надмірно ліберальний чи непослідовний.

Перспективним напрямом подальших досліджень у цій темі може стати порівняння особливостей релігійності в хлопців і дівчат юнацького віку, які вважають себе «прийнятими матір'ю», і релігійних уявлень тих, які переживають недостатній рівень прийняття з боку власної матері, оскільки образ матері важливий для формування релігійних уявлень, що частково доведено у цьому дослідженні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Борунков Ю.Ф. Особенности религиозного сознания / Ю.Ф. Борунков. – М. : Знание, 1972. – 48 с.
2. Мистика. Религия. Наука. Классики мирового религиоведения: антология / [пер. с англ., нем., франц. / ред. А. Н. Красникова]. – М. : Канон+, 1998. – 432 с.

3. Начало христианской психологии / [Б. С. Братусь, С.Л. Воробьев и др.]. – М. : Наука, 1995. – 236 с.
4. Падовезе Л. Вступ до патристичного богослов'я / Л. Падовезе ; пер. Г. Теодоровича. – Львів : Свічадо, 2001. – 184 с.
5. Погорельцов В.Ф. Проблема религиозности Ф.И. Тютчева / В.Ф. Погорельцов // Вопросы философии. – 2003. – № 6. – С. 136–141.
6. Фрейд З. Будущее одной иллюзии / З. Фрейд // Сумерки богов. – М. : Политиздат, 1990. – С. 94–142.
7. Фрейд З. Тотем и табу. Психология первобытной культуры и религии / З. Фрейд // Тотем и табу. – СПб. – М. : Олимп – АСТ – ЛТД, 1998. – С. 16–183.
8. Черній А.М. Онтологія духовності. Антропологічна цілісність у релігійнознавчому вимірі / А.М. Черній. – К. : Укр. пропілеї, 1996. – 228 с.
9. Benson P.L. God – image as a function of self-esteem and locus of control / P.L. Benson, B.P. Spilka // Journal for the Scientific Study of Religious. – 1973. – № 12. – P. 297–310.
10. Domagała H. Psychologia religii / H. Domagała, H. Grzymała-Moszczyńska, P. Socha. – Kraków : UJ, 1984. – 352 s.
11. Grzymała-Moszczyńska H. Religia a kultura : wybrane zagadnienia z kulturowej psychologii religii / H. Grzymała-Moszczyńska. – Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2004. – 247 s.
12. Kuczkowski S. Psychologia kształtowania się obrazu Boga / S. Kuczkowski. – Kraków : Wydział Filoz. Tow. Jezusowego, 1982. – 175 s.
13. Nelson M.O. Psychology and religion / M.O. Nelson, E.M. Jones. – Harmondsworth : Penguin Education, 1973. – P. 142–149.
14. Rizutto A.-M. The birth of the Living God / A.-M. Rizutto. – Chicago : University of Chicago Press, 2003. – 421 p.
15. Spilka B. The Psychology of Religion. An Empirical Approach / B. Spilka, R. Hood, R. Gorsuch. – New Jersey : Prentice-Hall, 1985. – 352 p.
16. Vergote A. The religious man. A psychological study of religious attitudes / A. Vergote. – Dublin : Gill and Macmillan, 1969. – 421 p.

УДК 371.132:376.4

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ВЗАЄМОДІЇ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Сизко Г.І., к. психол. н.,
старший викладач кафедри прикладної психології та логопедії
Бердянський державний педагогічний університет

У статті розглядається проблема психологічної готовності майбутніх педагогів до взаємодії з дітьми, що мають психофізичні порушення. Визначено структуру психологічної готовності майбутніх педагогів до взаємодії з дітьми, що мають психофізичні вади.

Ключові слова: психологічна готовність, професійна підготовка, навчально-виховний процес, спеціальна освіта.

В статье рассматривается проблема психологической готовности будущих педагогов к взаимодействию с детьми с психофизическими нарушениями. Определена структура психологической готовности будущих педагогов к взаимодействию с детьми, которые имеют психофизические недостатки.

Ключевые слова: психологическая готовность, профессиональная подготовка, учебно-воспитательный процесс, специальное образование.